

ОКРЕМА (ЗБІЖНА) ДУМКА

судді Конституційного Суду України Олега Первомайського у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд) 22 березня 2023 року ухвалив Рішення № 3-р(II)/2023 у справі № 3-98/2022(227/22) за конституційною скаргою Лазуренка І.О. щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ (далі – Рішення), у якому визнав зазначені приписи в тім, що вони унеможливають виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму такими, що не відповідають Основному Закону України.

На підставі статті 93 Закону України „Про Конституційний Суд України“ вважаю за потрібне викласти окрему (збіжну) думку щодо Рішення та обставин цієї справи.

Що ухвалив Конституційний Суд

1. Лазуренко І.О. звернувся до Конституційного Суду з клопотанням перевірити на конституційність приписи абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404–VIII (далі – Закон № 1404), абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ від 9 липня 2003 року № 1058–IV (далі – Закон № 1058) з посиланням, зокрема, на те, що *„керуючись принципом верховенства права законодавець не повинен був встановлювати таке правове*

регулювання, яке дозволятиме звертати стягнення на пенсію, розмір якої після застосування заходів стягнення стане меншим за прожитковий мінімум <...>“.

2. Конституційний Суд у Рішенні ухвалив:

«1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404–VIII, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування“ від 9 липня 2003 року № 1058–IV в тім, що вони унеможливають виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму».

Отже, у Рішенні визнано неконституційними окремі приписи Закону № 1404, Закону № 1058 у тім, що вони уможлилювали примусове стягнення з пенсії боржника грошових коштів без урахування того, що внаслідок такого стягнення особа одержувала пенсію в розмірі нижче прожиткового мінімуму.

Людські права та виконання судового рішення

3. Розуміння та застосування Конституції України ґрунтується на концепції її цілісності та розумності її приписів.

Конституційні цінності, принципи та приписи мають тлумачитись у присутньому взаємозв’язку з уникненням спроб протиставлення цих явищ.

Із цих самих міркувань щодо цілісності Основного Закону України та розумності його приписів алогічною та непродуктивною є спроба формулювання засновку про існування конституційних цінностей, принципів та приписів, що є суперечливими або заперечують один одного.

4. З огляду на обставини, що послугували підставою для звернення Лазуренка І.О. до Конституційного Суду, цілком слушно спочатку в конституційній скарзі, а далі в Рішенні наголошено на потребі захисту не лише

конституційного права, гарантованого статтею 46 Основного Закону України, а й такої конституційної цінності, як „людська гідність“.

Так, у конституційній скарзі автор клопотання зазначає, що *„легітимна мета, яка полягає в необхідності забезпечити виконання судового рішення, не може переважити в ситуації, коли на боржника-пенсіонера покладається надмірний тягар (злидні) та має місце посягання на його людську гідність“*.

У Рішенні в цьому аспекті наголошено на такому: *„Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод“* (друге речення абзацу четвертого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

5. Зрозуміло, що в мотивувальній частині Рішення Конституційний Суд не обмежується констатацією потреби захисту людської гідності та висновує невідповідність приписів Закону № 1404, Закону № 1058 конституційному приписові частини третьої статті 46, за яким *„пенсії <...> мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом“*.

6. Водночас у цьому конституційному провадженні Конституційний Суд, здійснюючи конституційний контроль приписів Закону № 1404, Закону № 1058, також мав перевірити їх на відповідність низці інших конституційних приписів, а саме приписам пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України, у яких ідеться про *обов'язковість* судового рішення насамперед в аспекті обов'язковості його *виконання*.

Ці конституційні приписи узгіднені з розумінням та практикою застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 рік) в аспекті тлумачення виконання судового рішення як складника змісту *права на справедливий суд*.

Отже, Конституційний Суд у цьому конституційному провадженні мав здійснити конституційний контроль оспорюваних приписів Закону № 1404, Закону № 1058 з урахуванням потреби захисту як людської гідності та права на соціальний захист, так і обов'язковості виконання судового рішення.

7. Слід визнати, що обов'язковість виконання судового рішення, поза сумнівів, є тим конституційним приписом, який значною мірою пояснює сенс здійснення правосуддя.

У разі коли під час розв'язання юридичного спору або кримінального обвинувачення було ухвалено судове рішення, воно має бути виконано. Недієвість конституційного припису щодо обов'язковості виконання судового рішення нівелює як авторитет судової влади, так і довіру до інституційної та функційної спроможності держави.

Проте відомий ще за часів давньоримської юриспруденції вислів *fiat justitia et pereat mundus* (нехай здійсниться правосуддя, хоч би загинув світ) наразі є радше професійним кредо або статусом у соціальній мережі амбітного, але недосвідченого юриста, ніж принципом сучасного конституціоналізму.

Звісно, судове рішення має бути виконано, однак лише в такий спосіб, щоби таке виконання було узгоджено з конституційними цінностями та принципами.

Важливо наголосити, що Конституція України визначає конституційні цінності та їх своєрідну ієрархію і вказує насамперед на такі цінності, як життя, здоров'я та людська гідність.

Чи може потреба обов'язковості виконання судового рішення бути більш значущою, ніж потреба захисту зазначених конституційних цінностей?

Зрозуміло, що ні, оскільки реалізація конституційної вимоги щодо обов'язковості виконання судового рішення не повинна мати наслідком смерть людини та реальні ризики для її фізичного виживання та/або соціального існування.

Тому в державі, керованій правовладдям, відносини з виконання судового рішення мають бути внормовані в такий спосіб, щоби таке виконання не атакувало фундаментальних конституційних цінностей.

8. Конституційному Судові в Рішенні вдалось утриматись від надлишкового зосередження уваги на тій обставині, що автор клопотання є особою з інвалідністю з дитинства.

У цьому аспекті слід укотре згадати цитату, наведену у Рішенні, із Загальної декларації прав людини (1948 р.): „Кожен має право на життєвий рівень, що є достатнім для здоров'я та добробуту його особисто і його сім'ї, зокрема їжу, одяг, житло та медичний догляд, а також потрібне соціальне забезпечення та право на забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості або відсутності засобів до існування через незалежні від нього обставини“ (пункт 1 статті 25). Своєю чергою за Європейською соціальною хартією (переглянутою) (1996 р.) „Кожен має право на захист від бідності та соціальної ізоляції“ (пункт 30 розділу I).

Ураховуючи наведене, викладені в Рішенні мотивація та висновок щодо неконституційності оспорюваних приписів Закону № 1404, Закону № 1058, стосуються *кожного*.

Із цих міркувань можна прогнозувати, що оспорювані приписи Закону № 1404, Закону № 1058 були б визнані такими, що невідповідають Конституції України, й у тому разі, якби автор клопотання не був особою з інвалідністю з дитинства.

9. Рішення не містить оцінки тієї обставини, що стягувачем за рішенням суду була не інша особа приватного права, яка намагалася б у спосіб виконання судового рішення захистити, наприклад, своє право власності, а Фонд соціального страхування України.

Поза мотивувальною частиною Рішення залишилась і оцінка тієї обставини, що передумовою для виплати Лазуренку І.О. певної грошової суми (страхових виплат), а в подальшому примусового стягнення цих виплат (поворот виконання), були судові рішення, у яких суди по-різному оцінювали одні й ті самі факти, що мали юридичне значення для таких виплат.

Тобто Лазуренко І.О. отримав страхові виплати не внаслідок власних шахрайських або інших протиправних дій, а за рішеннями судів першої та другої інстанції, ухваленими в 2015–2016 роках. Стягувачем же за рішеннями судів, ухваленими в 2019–2020 роках, у яких було встановлено поворот виконання

рішення суду, була не інша людина або юридична особа приватного права, яка намагалася б захистити свої права та свободи, а Фонд соціального страхування України, який є суб'єктом виконання однієї з функцій держави, що визначена у статті 46 Конституції України.

10. В описовій частині постанови Верховного Суду від 22 серпня 2022 року у справі Лазуренка І.О. зазначено, що сума щорічних стягнень з його пенсії становить 4245,60 грн, а тому *„для стягнення з пенсії позивача загальної суми боргу (з урахуванням виконавчого збору та інших платежів) <...> знадобиться більше 200 років“*.

Звісно, прогнозована тривалість виконання судового рішення у цьому разі має ознаки юридичного абсурду. Однак важливим є те, що оспорювані приписи Закону № 1404, Закону №1058 не є підставою для утримання на користь стягувача всієї пенсії боржника з метою забезпечення більш швидкого темпу виконання судового рішення.

Чому оспорювані приписи Закону № 1404, Закону №1058 не містять бажаної для стягувача моделі внормування відносин з виконання судового рішення?

Відповідь на це запитання полягає в тому, що боржник має гарантоване Конституцією України право на одержання пенсії або щонайменше її частини у разі, якщо вона є основним джерелом існування. Водночас розмір пенсії або її частини, які одержує людина, у будь-якому разі не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, що його встановлено законом.

Тому Конституційний Суд у Рішенні дійшов цілком правильного висновку про те, що *„Закон № 1404, Закон № 1058 не визначають дієвих заборон чи запобіжників щодо звернення стягнення на пенсію боржника у разі, якщо її фактично виплачений розмір після такого звернення та допустимих відрахувань стане нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом“* (друге речення абзацу восьмого підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини).

11. Рішення містить вказівку на загальний розмір боргу Лазуренка І.О., але не містить вказівки на ключовий, на мою думку, для цієї справи розмір (суму) грошових коштів – 1415 грн. Точніше 1415,19 грн, оскільки саме таку пенсію одержував боржник із березня 2021 року після утримання з його пенсії, яка становила 1769 грн, 20 % на виконання судового рішення.

Чи були такі кошти достатніми для забезпечення гідних умов життя людини у березні та наступні місяці 2021 року?

Відповідь на це запитання не потребує фахових знань.

12. За юридичною позицією Конституційного Суду *„людську гідність необхідно трактувати як право <...> і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав“* (перше речення абзацу шостого підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018).

Звісно, людська гідність наповнює сенсом людське буття, тому, можливо, не раціональність та освіченість, а саме *людяність* є головною чеснотою людини та необхідною умовою для того, аби такий біологічний вид, як *людина розумна (homo sapiens)*, зміг дивом вижити протягом кількох тисячоліть.

З початком збройної агресії росії проти України в лютому 2014 року цивілізованій частині людства було чітко й недвозначно зрозуміло, якими є сучасні *нелюди* та в чому проявляються наразі невмотивована жорстокість та злочини проти *людяності*.

Проте навіть за часів війни та неодмінно пов'язаної з нею фінансової скрути громадяни України заслуговують не на жалість, байдужість та забуття, а на додержання їхніх людських прав, на *людяне* ставлення до них з боку своєї Батьківщини.

Суддя
Конституційного Суду України

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ